

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА
Українознавча наукова бібліотека НТШ.
Число 33

КРІЗЬ СТОЛІТТЯ

Студії на пошану
МИКОЛИ КРИКУНА
з нагоди 80-річчя

Львів — 2012

Віталій МИХАЙЛОВСЬКИЙ
(Київ)

ДОЛЯ АКТОВИХ КНИГ ІСТОРИЧНОГО ПОДІЛЛЯ: ДВА ЕПІЗОДИ З 1595 І 1704 РОКІВ

Актові книги українських воєводств XVI—XVIII ст. завжди були одним із головних джерел для різнопланових демографічних та історико-географічних студій Професора Миколи Крикуна¹. Опрацьовуючи збережені на сьогодні книги, йому вдалося реконструювати номенклатуру чималої кількості населених пунктів Правобережної України, прослідкувати зміни адміністративно-територіального устрою, увести в науковий обіг як нові факти, так і цілком нові теми для української історичної науки.

Свого часу одну зі своїх розвідок М. Крикун назвав „Доля ґродських і земських книг Брацлавського воєводства“, яка — разом з іншою публікацією („Матеріали про діяльність ґродського і земського судів Брацлавського воєводства останньої чверті XVI — першої половини XVII століть в архіві шляхетського роду Пісочинських“) — становить ґрунтовне дослідження й актових книг, і діяльності місцевих судів на території утвореного в 1566 р. Брацлавського воєводства².

Значно менше уваги дослідник приділив вивченню актових книг, що походять з теренів Подільського воєводства. Поясненням цього може бути той факт, що стан збереження останніх (мається на увазі для XVII ст.) практично не змінився від часу перевезення актових книг з Кам'яця в 1830-х роках, коли Тимчасова комісія для розгляду давніх актів при київському генерал-губернаторі займалася централізацією такого типу актів з території тодішніх Київської, Волинської та Подільської губерній.

У пропонованій розвідці йтиметься про долю актових книг з історичного Поділля — Брацлавського й Подільського воєводств, точніше — про два епізоди з їх історії. Перший з них стосується подій кінця XVI ст., коли територія Брацлавщини стала ареною діяльності військових підрозділів під проводом Северина Наливайка³. Другий епізод, віддалений у часі

¹ Див. бібліографію М. Крикуна за 1963—2002 рр.: Вінниченко О. Бібліографія праць професора Миколи Крикуна // Вісник Львівського університету. Серія історична.— Львів, 2002.— Вип. 37.— Част. 1.— С. 57—66.

² Крикун М. Доля ґродських і земських книг Брацлавського воєводства // Крикун М. Брацлавське воєводство у XVI—XVIII століттях: Статті і матеріали.— Львів, 2008.— С. 44—58; Крикун М., Піддубняк О. Матеріали про діяльність ґродського і земського судів Брацлавського воєводства останньої чверті XVI — першої половини XVII століття в архіві шляхетського роду Пісочинських // Там само.— С. 59—96.

³ Див. також: Крикун М. До історії повстання Северина Наливайка // Крикун М. Брацлавське воєводство у XVI—XVIII століттях.— С. 176—186.

понад сто років від першого, розкриває долю кам'янецьких гродських книг після турецької окупації Поділля в 1672—1699 рр.

Епізод із 1595 року не є невідомим для української історіографії. Ще наприкінці ХІХ ст. Володимир Антонович у коротенькій розвідці⁴ (за жанром тогочасної історіографії його варто віднести до *miscellanea*) опублікував документ з вінницької гродської книги⁵. Згідно опису актових книг Київського архіву ця книга за № 4627 датувалася 1742 р. і відносилася до серії вінницьких записових і поточних⁶. Отже, В. Антонович використав для публікації пізнішу копію з ХVІІІ ст. На жаль, дослідник не вказав хто саме ініціював цю акцію через 150 років після згадуваних у документі подій.

Використовуючи у своїй розвідці про долю актових книг Брацлавського воєводства інформацію з цього документа саме за публікацією В. Антоновича, М. Крикун зазначає, що брацлавські міщани, які підтримували С. Наливайка, після капітуляції мусили повернути певну кількість книг (за 1577, 1587, 1588, 1589, 1591, 1592, 1593 і 1594 рр.). Дослідник припускає, що йшлося про гродські книги⁷. Книги за останні чотири роки (1591—1594) таки були повернуті, про що свідчать збережені в архіві Пісочинських виписи з них. У своїй наступній розвідці М. Крикун знову ж таки, посилаючись на той самий документ, повторив свої аргументи стосовно згаданих книг⁸.

Документ, з якого дізнаємося про брацлавські гродські книги, було виставлено в Брацлаві 8 червня 1595 р. Наступного дня його було вписано в брацлавські гродські акти, а 10 травня 1622 р. за підписом Костянтина Байбузи, тодішнього вінницького гродського писаря, зроблено відповідний випис (документ 1). Останній відклався в архіві коронного канцлера і великого гетьмана Яна Замойського, в складі якого зберігся до наших днів. На звороті останнього аркуша випису дописано: „*Protostatia. Xięgi Grodzkie Braclawskie zginęle przez Naliwaŭka porsowane ū popalone*“.

У поданому до Брацлавського гроду листі брацлавські міщани, на чолі з війтом Романом Титченком, визнають свою провину (*ŷsz cosmŷ z głuposci naszeŷ nieszanowaszŷ p[a]na podstaroscie[go] [...] p[a]na Stanisława Jastre[m]bskie[go]*) у захопленні Брацлавського замку. У документі наведено перелік актових книг, що знаходились на зберіганні в замку (*Xięgi ktore w zamku w schowaniu w ktorze były*), зокрема за 1578, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, 1586, 1590 рр. (до якої серії відносилися ці книги не вказано). За розпорядженням старости Ежи Струся ці книги від міщан мали відібрати брацлавські підстароста Станіслав Ястрембський і гродський писар Григорій Байбуза. Останній при отриманні актів засвідчив, що бракує книг за 1577, 1587, 1588, 1589, 1591, 1592, 1593 і 1594 рр., тож міщани обіцяли повернути. Проте на полях документа зазначено, що цих

⁴ В[олодимир] А[нтонович]. К истории возстания Наливайка // Киевская старина.— К., 1896.— № 10.— С. 2—5.

⁵ Книга гродская винницкая записовая и поточная № 4627, с. 46—48. Див. примітку 1 до публікації В. Антоновича.

⁶ Список актовых книг хранящихся в Киевском центральном архиве // Университетские известия.— К., 1864.— № 1.— С. 164.

⁷ Крикун М. Доля гродських і земських книг.— С. 54.

⁸ Крикун М., Піддубняк О. Матеріали про діяльність гродського і земського судів.— С. 64.

книг у Вінницькому гроді немає: ймовірно цей допис стосується вже 1622 р. або пізнішого часу. З наведеного переліку видно, що напередодні нападу козаків С. Наливайка і брацлавських міщан, у гродській канцелярії було 18 актових книг. Вони мусили бути річними, адже саме так їх окреслено в листі (*xiegi z roku siedmdziesiat osme[go] [...]*). Така практика ведення книг у канцелярії Брацлавського гроду відрізняється від тієї, яка мала місце і в сусідньому Подільському воеводстві (див. далі).

Появі цього листа передувала низка подій. Непослух міщан у Брацлаві королівській адміністрації відомий з 1590 р. В анонімній реляції про стан українських замків про брацлавських міщан зазначено: „Mieszczenie są tak barzo nieposlusni, anų na rozkanie poslanego K. J. M., ani na podsta-roszcze[go] niechcieli stanąć chiba woŷth ze thrziedsiethą czlowieka, ktorzi siuchaŷancz listhu, ŷ them ostatek się roszel niesluchaŷancz ani obaŷancz mi pisane K. J. M.“⁹ Загалом сваволя брацлавських міщан мала тривалий характер¹⁰ і як певний феномен прикордонної спільноти заслуговує на окреме дослідження.

На свавілля ж С. Наливайка брацлавська шляхта скаржилася 17 жовтня 1594 р.: тоді він не дав їм змоги провести чергові судові рочки в Брацлаві, а коли шляхта зібралася повторно, вночі напав на місто. Під час нападу загинули шляхтич Іван Гордійович Микулинський та кілька-надцять слуг. Постраждала шляхта скаржилася на шкоди, яких зазнала під час цього наїзду: „[...] къ тому насъ самыхъ не мало шляхты и людей служебныхъ окрутне поранили, покололи, посекли, маетности наши, што при насъ были: шаты, листы, гроши готовые, кони побрали, зо всеи маетности насъ злупили“¹¹. Пізніше, 16 травня 1596 р., Я. Замойський розповідав, що під час спільного нападу на Брацлав козаки й місцеві міщани на замку „книги земские и кгродские тамошние показали а некоторые и побрали“¹². Цього разу поєдналися давня сваволя брацлавських

⁹ Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, dział rękopisów, sygn. 2723/IV, s. 129. Сергієм Леп'явком було опубліковано (з копії, що знаходиться в бібліотеці Рачинських у Познані) подібний опис українських замків 1590 р. (Леп'явко С. Про стан українських замків у 1590 році // Український археографічний щорічник. Нова серія.— К., 2002.— Вип. 7.— С. 305), але в ньому відсутні коментарі автора опису щодо брацлавських міщан.

¹⁰ Ще на варшавському сеймі 1607 р. в конституції „O miastach ukrainnych“ зазначалося, що брацлавський староста наділяється повноваженнями карати будь-який непослух серед міщан міста Брацлава: „Zabiegając swowoleństwu mieszczan braclawskich i korsuńskich, iż tam ani kommissye, ani dekreta Nasze żadnej wagi nie mają, za pilnym staraniem i prośbą posłów ziemskich wojewodztwa tego, pozwalamy staroście naszemu braclawskiemu, aby takowych buntownikow, jeśli żeby się odtąd więcej najdowali, wolno było jako kazać imać, tak też podług zasług ich karać, zupełną mu moc na uspokojenie szkodliwych bardzo buntow ich vigore constitutionis praesentis dajemy“ (Volumina Constitutionum (далі — VC).— Warszawa, 2008.— Т. II: 1550—1609.— Vol. 2: 1587—1609 / Do druku przygotował S. Grodziski; przedmowa W. Uruszczaak.— S. 353).

¹¹ Архив Юго-Западной России, издаваемый временною комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском Восном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе (далі — Архив ЮЗР).— К., 1863.— Ч. III: Акты о козаках (1500—1648 г.).— Т. I.— № XXII.— С. 68; Документи Брацлавського воеводства 1566—1606 років (далі — ДБВ) / Упорядники М. Крикун, О. Піддубняк; вступ М. Крикуна.— Львів, 2008.— № 240.— С. 598—600.

¹² ДБВ.— № 264.— С. 641; Грушевський М. Матеріали до історії козацьких рухів 1590-х рр. // Грушевський М. Твори: У 50 т.— Львів, 2004.— Т. 6: Серія „Історичні студії та розвідки (1895—1900)“.— С. 313 (док. III); Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні.— Чернівці, 1996.— С. 146.

міщан і присутність у воєводстві, поряд з містом, військових підрозділів С. Наливайка.

Чи можна вважати напад С. Наливайка на Брацлав випадковим? Ймовірну відповідь на це питання варто шукати у реляціях козацького ватажка з князями Острозькими. Як припускає Сергій Леп'явко, на початковому етапі своєї діяльності С. Наливайко діяв з волі князів Костянтина та Януша, які виявляли інтерес до антитурецької боротьби¹³. Не виключено, що князі Острозькі були зацікавлені й у поширенні своїх впливів на Брацлавщині, зокрема на прикордонних територіях. Принаймні інтерес князя Костянтина до цього регіону був чималим, про що свідчить хоча б випис із гродських книг Брацлавського воєводства від 21 липня 1600 р.: в ньому описано конфлікт навколо побудови в Рашкові замку для охорони кордону¹⁴.

Очевидно саме внаслідок таких подій, як наїзд С. Наливайка на Брацлав і збройний виступ його мешканців, місцева шляхта, прагнучи забезпечити збереженість актових книг воєводства, домоглася (*za prośbą i za potrzebą posłów braclawskich*) від сейму 1598 р. дозволу на перенесення їх до Вінниці¹⁵. Питання про місце зберігання й комплектність актових книг викликало турботу не лише брацлавської шляхти: на тому ж сеймі було ухвалено конституцію про ревізію луцьких гродських книг¹⁶. Якщо ж актові книги перебували в поганому стані, то — на прохання сеймових послів — приймалося рішення про їх переписування, перевірку й покращення умов зберігання (наприклад, тим же сеймом 1598 р. — стосовно белзьких земських книг¹⁷).

Певним відголоском подій кінця XVI ст. стала й конституція варшавського сейму 1616 р. під заголовком „Ревізія вінницьких гродських, підкоморських і земських книг Брацлавського воєводства“. До її реалізації були призначені вінницькі земський суддя Іван Черленковський, стольник Стефан Черленковський, земський писар Олександр Кропивницький, мечник Михайло Кропивницький та інші. Депутати мали прибути до Вінниці 24 жовтня 1616 р. Важливою є згадка в конституції про те, що на цей час частина гродських книг загинула (*a iż się pokazują wypisy z ksiąg grodzkich, tym ktore poginęły*). На допомогу депутатам (зокрема для ревізії земських і підкоморських книг) відряджався гродський писар Г. Байбуза¹⁸, який мусив добре знатися на стані збереження актових книг у Брацлавському воєводстві, адже був серед учасників подій 1595 р. Про брацлавські книги було згадано в конституції варшавського сейму 1641 р. „Ревізія книг Брацлавського воєводства“, в якій йшлося про призначення ревізорів на найближчому сеймику для переписування земських, гродсь-

¹³ Леп'явко С. Козацькі війни... — С. 107—108, 137.

¹⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі — AGAD w Warszawie), zespół Archiwum Zamoyskich, sygn. 2876, s. 43—44.

¹⁵ VC.— Т. II.— Vol. 2.— S. 251. Про це також див.: Крикун М. Доля гродських і земських книг... — С. 44.

¹⁶ VC.— Т. II.— Vol. 2.— S. 252.

¹⁷ Там само.— S. 255—256. Аналогічну акцію щодо київських книг ухвалив сейм 1611 р.: VC.— 2010.— Т. III: 1611—1640.— Vol. 1: 1611—1626 / Do druku przygotowali S. Grodziski, M. Kwiecień, A. Karabowicz.— S. 24.

¹⁸ VC.— Т. III.— Vol. 1.— S. 205—206 („Rewizya ksiąg grodzkich podkomorskich i ziemskich winnickich, wojewodztwa braclawskiego“).

ких і підкоморських книг¹⁹. Ймовірно появу цієї сеймової ухвали обумовило неналежне виконання конституції 1616 р.

У подальшому жоден сейм у XVII і на початку XVIII ст. у своїх постановах не згадував про збереження, ревізії чи переписування брацлавських і вінницьких актових книг²⁰. А станом на 1780 р., як видно з опублікованого М. Крикуном документа, цих книг вже не було²¹.

Отже, публікований документ є хронологічно найближчою до нападу С. Наливайка на Брацлав копією, в якій представлено реєстр актових книг брацлавського гродського суду.

Епізод із 1704 року. Відновлення юрисдикції Речі Посполитої над Поділлям після турецької окупації 1672—1699 рр. вимагало й відновлення діяльності судових установ на території воеводства²². Майже одразу після передачі Кам'янця коронним комісарам постало питання про функціонування тут судів, що діяли в місті до вересня 1672 р. Навіть зважаючи на те, що значна частина подільської шляхти не поспішала повертатися до спустошеного Поділля, неможливо було уявити нормальне життя повернутого воеводства без відновлення земського, гродського і підкоморського, а також міських судів. Важливою умовою їх належної роботи були наявність актових книг. Саме тому на реляційному сеймику шляхти Подільського воеводства, котрий відбувся в Кам'янці 25 вересня 1699 р., одним із розглянутих питань була ревізія міських книг, що залишилися після турків (*naznaczymy przy tym do rewizyi pewnych ksiąg mieyskich, od turkow w Kamiencu zostawionych*)²³.

Кам'янецькі гродські і земські книги під час турецької окупації не велися. В інструкції передконвокаційного сеймику шляхти Подільського воеводства, що відбувся 29 грудня 1673 р. в Галичі, в пункті 13 йшлося про неможливість ведення книг Кам'янецького гроду (*że księgi zapisane w kamienieckim grodzie w kontraktach i zapisach nie możemy sortiri*) і про перенесення подільських судових справ до Галицького або Тереховельського гродів (*aby w halickim albo w trembowelskim grodzie mogła bydź via agendi albo continuandi processus*)²⁴. Використання актових книг Подільського воеводства регламентувала конституція варшавського сейму 1677 р.²⁵

¹⁹ Volumina legum.— Petersburg, 1860.— Т. IV.— S. 20 („Rewizya ksiąg Woiewodztwa Braclawskiego“).

²⁰ Див.: VC.— Т. III.— Vol. 2; Volumina legum.— Т. IV—V.

²¹ Крикун М. Доля гродських і земських книг.— С. 57.

²² Місто було передано польським комісарам 22 вересня 1699 р. (Kołodziejczyk D. Podole pod panowaniem tureckim. Ejalet Kamieniecki 1672—1699.— Warszawa, 1994.— S. 130—131). Докладний опис передачі міста в 1699 р. див.: Król-Mazur R. Miasto trzech nacji. Studia z dziejów Kamieńca Podolskiego w XVIII wieku.— Kraków, 2008.— S. 36—44.

²³ Архив ЮЗР.— 1910.— Ч. II.— Т. III: Постановления провинциальных сеймиков Юго-западной Руси в 1698—1726 гг.— № XII.— С. 87; Центральний державний історичний архів України у Києві (далі — ЦДІА України у Києві), ф. 38 (Кам'янецький гродський суд), оп. 1, спр. 37, арк. 6 зв.—8.

²⁴ Akta sejmiiku podolskiego in hostico 1672—1698 / Wydał i opracował J. Stolicki.— Kraków, 2002.— S. 15. У постанові реляційного сеймику Подільського воеводства від 27 квітня 1676 р. прямо говориться про припинення (закриття) книг (*a zatem i ksiąg zamknięcia*) (Там само.— S. 32).

²⁵ „Sądy zaś do zapisow, ktorych forum do Grodow Kamienieckiego y Latyczowskiego iest assygnowane, w Trybunale Koronnym, a regestrze w miesiącu Woiewodztwa Podolskiego, tymże obywatelomznaczamy. Xiąg także Ziemskich y Grodzkich otwarcie y lezenie, aby się we Lwowie bez tydzień od elekcyi Deputackich każdego roku odprawowało, y ekstrakty potrze-

В актах подільського сеймику *in hostico* також зустрічаємо поодинокі згадки про функціонування кам'янецьких гродських книг. До останніх шляхта зверталася задля доведення свого права на компенсацію за свої маєтки, втрачені в результаті окупації Подільського воеводства²⁶. В інструкції послам Подільського воеводства на сейм від 3 грудня 1688 р. зазначено не лише про акти воеводства, а й про Кам'янецьку гродську канцелярію (*wydawane z kancelaryjej grodzkiej kamienieckiej były*), котра видавала екстракти з цих актів за підписом старости²⁷. Остання згадка у подільських сеймикових актах з часів турецької окупації міститься в постанові реляційного сеймику 9 листопада 1696 р.: тут ідеться про ревізію гродських книг (*osobliwie jednak circa revisionem ksiąg grodzkich*)²⁸. Можливо, що саме під час її проведення й було укладено реєстр книг, згодом згаданий у реєстрі 1704 р. (*ani dawnego rejestru xiąg*).

Реєстр кам'янецьких гродських книг 1704 р., що публікується (документ 2), зберігається в тій частині збірки Олександра Чоловського, яка потрапила до Головного архіву давніх актів у Варшаві²⁹. Документ є типовим реєстром актових книг, які укладалися в XVII—XVIII ст. і які нерідко збереглися у вигляді виписів з тих самих книг, що до них вносилися подібні реєстри³⁰. Не є винятком й кам'янецький реєстр. Перераховані в ньому книги Кам'янецького гроду на час окупації були вивезені й зберігалися на момент їх передачі у кам'янецького гродського регента Єжи Корендовича, про що зазначено на початку документа.

Перша книга, згадана в переліку, розпочинається від 1625 р., що повністю збігається з хронологічними межами фонду „Кам'янецький гродський суд“ в Центральному державному історичному архіві України у Києві (ЦДІА України у Києві). З цього можна зробити висновок, що станом на початок XVIII ст. у канцелярії Кам'янецького гродського суду книг за XV — першу чверть XVII ст. вже не було. Як відомо, уряд старости (королівського намісника) зафіксований у джерелах від початку XV ст., коли Поділля в 1402 р., після втечі Свидригайла, перейшло під руку польського короля. Повторне повернення краю до королівського домену після

buiącym pod pieczęcią Woiewodztwa wydawane były, miac chcemy“ (Volumina legum.— 1860.— T. V.— S. 230).

²⁶ Постановою передсеймового сеймику Подільського воеводства від 5 січня 1685 р. на кам'янецького генерального старосту Марціна Контського покладався обов'язок опіки над кам'янецькими і летичівськими гродськими книгами, аби шляхта могла отримувати з них екстракти з його підписом для трибуналів (*od jw. jm. pana wojewody kijowskiego, podolskiego i artyleryjej kor. generała, mieli w pamięci i opiece swej księgi grodzkie kamienieckie i latyczowskie, aby sub titulo jmci jako generała i starosty potrzebującym ekstrakty do trybunałów wychodziły*) (Akta sejmiku podolskiego in hostico...— S. 93). В інструкції послам на сейм з того ж сеймику в пункті 7 підкреслювалася необхідність видачі екстрактів з актів воеводства з підписом старости (Там само.— S. 95).

²⁷ Там само.— S. 132. Цей пункт повторено й в інструкції з передсеймового сеймику від 5 грудня 1689 р. (Там само.— S. 143).

²⁸ Там само.— S. 201.

²⁹ AGAD w Warszawie, Zbiór Aleksandra Czołowskiego, sygn. 18: Sądownictwo oraz urzędy ziem. i grod., s. 11—30.

³⁰ Для порівняння див: Soszyński J. Dwa spisy zaginionych podlaskich ksiąg sądowych z 1647 roku (tykocińskie ziemskie inscriptionum i decretorum) // Studia Podlaskie.— Białystok, 1999.— T. IX.— S. 111—119. Опубліковані тут реєстри відрізняються від кам'янецького меншою деталізацією опису кожної з книг.

смерті Вітовта наприкінці 1430 р. та створення в 1434 р. тут, у західній частині історичного Поділля, Подільського воєводства призвели до безперервного існування (до 1672 р.) у Кам'янці садиби кам'янецького старости³¹ (від 29 вересня 1442 р. йменувався генеральним подільським старостою³²). Увесь цей час при старості діяв гродський суд, а в його канцелярії мусили вестися актові книги.

На відміну від Брацлавського воєводства, більшість актових книг якого загинула в 1943 р., акти Подільського воєводства збереглися краще (хоча, очевидно, не до порівняння гірше, аніж судові книги Волинського, Белзького чи Руського воєводства). На сьогоднішній день, актові книги Кам'янецького гродського суду знаходяться в ЦДІА України у Києві, де складають згаданий фонд „Кам'янецький гродський суд 1625—1763“. У ньому, згідно опису, нараховується 42 справи, практично усі вони походять з XVII ст.³³ Ще одна книга Кам'янецького гроду за 1645—1646 рр. опинилася в бібліотеці монастиря Святої Катерина на Синаї³⁴.

Але поза 1625 р.— як початковою хронологічною межею архівного фонду і вихідною датою першої книги в реєстрі 1704 р.— уміщений в останньому опис майже не співвідноситься з існуючим станом збережених актових книг Кам'янецького гродського суду. Згідно з описом 38-го фонду (див. *Таблицю 1*), принаймні перші два десятки справ зазначені як книги, що містять записи за один рік. Винятком є перша книга, хронологічні межі якої зазначені як 1625—1763 рр.: у ній наприкінці вміщено протестацію про зрив депутатського сеймику в Кам'янці 1763 р.³⁵

³¹ Urzędnicy podolscy XIV—XVIII wieku. Spisy / Opracowali E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka.— Kórnik, 1998.— N 527—534.— S. 115—119; N 538—567.— S. 120—133.

³² Про уряд подільського генерального старости див.: Михайловський В. Привілей короля Владислава III на кам'янецьке староство для Теодорика з Бучача 1442 р. // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки.— Кам'янець-Подільський, 2003.— Т. 11.— С. 44—58; Kurtyka J. Nadanie starostwa podolskiego Teodorykowi z Buczacza z r. 1442 (z dziejów królewsczyzn na Podolu w XV i XVI wieku) // Księga jubileuszowa profesora Feliksa Kiryka.— Kraków, 2004 [Annales Academiæ Paedagogicæ Cracoviensis. Wydanie specjalne.— Folia 21: Studia Historica. III].— S. 69—102

³³ ЦДІА України у Києві, ф. 38, оп. 1, спр. 1—37. Фронтальне опрацювання цього фонду робилося упорядниками списку подільських урядників у середині 1990-х років (Urzędnicy podolscy...— S. 26—27). За їхніми підрахунками, нараховується 42 кам'янецькі гродські книги — за 1625—1672, 1699—1703, 1728—1723 і 1747—1755 рр. Януш Куртика у своїй статті про актові книги ЦДІА України у Києві подає дві різні цифри щодо кількості книг Кам'янецького гроду — 36 і 42 (і ще одна книга в монастирі на Синаї), див.: Kurtyka J. Zapomniane pomniki cywilizacji europejskiej. Zespoły ksiąg sądowych „szlacheckich“ i miejskich z czasów I Rzeczypospolitej (XVI—XVIII wieku) w Kijowie // Kurtyka J. Podole w czasach jagiellońskich. Studia i materiały.— Kraków, 2011 [Maiestas. Potestas. Communitas.— T. IV].— S. 280.

³⁴ Мікрофільм цієї книги зберігається в ЦДІА України у Києві. Ймовірно, що книга потрапила на Синай у XVIII ст. Таке припущення ґрунтується на тому, що в XIX ст. зроблена Тимчасовою комісією для розгляду давніх актів нумерація книг Кам'янецького гроду за 1640-ві роки була щільною: № 3751 за 1644 р., № 3752 за 1645 р., № 3753 за 1646 і 1647 рр., № 3754 за 1648 і 1649 рр. (Список актових книг хранящихся в Киевском центральном архиве // Университетские известия.— 1863.— № 6.— С. 127). У сучасному описі 38-го фонду усі ці книги наявні. Доповненням цього переліку є 21-а справа „Актова книга Кам'янецького гродського суду за 1644—1646 рр.“ (за старою нумерацією — № 5925).

³⁵ ЦДІА України у Києві, ф. 38, оп. 1, спр. 1, с. 274—280.

Таблиця 1

Справи / книги 38-го фонду ЦДІА України у Києві

№ п/п	Стара нумерація	Хронологічні межі	Кількість аркухів*	Примітки
1	3732	1625, 1763	289	
2	3733	1626	247	
3	3734	1627	429	
4	3735	1628	243	
5	3736	1629	467	
6	3737	1630	445	
7	3738	1631	332	
8	3739	1632	433	
9	3741	1634	536	
10	3742	1635	508	
11	3743	1636	564	
12	3744	1637	538	
13	3740	1633	523	В описі фонду 1638 р.
14	3745	1638	475	
15	3746	1639	468	
16	3747	1640	576	
17	3748	1641	388	
18	3749	1642	417	
19	3750	1643	586	
20	3751	1644	568	
21	5925	1644—1646	217	
22	3752	1645	502	
23	3753	1646—1647	476	
24	3754	1648—1649	226	
25	3755	1650—1652	364	
26	3756	1653	355	
27	3757	1654—1657	360	
28	3758	1658—1660	336	
29	3759	1661—1662	272	
30	3760	1663—1664, 1667**	341	
31	3761	1665	342	
32	3762	1666	404	
33	3763	1667—1669	810	

* Назва цієї колонки умовна, оскільки в переглянутих на мікрофільмах книгах частіше збережено стару посторінкову нумерацію, а інколи трапляється й нова нумерація за аркушами.

** В описі фонду хронологічні межі зазначено як 1663—1667 рр. Але послідовний запис документів припиняється в середині вересня 1664 р. (на с. 433), а наприкінці вписано іншим почерком документ із 1667 р.

Продовження Таблиці 1

№ п/п	Стара нумерація	Хронологічні межі	Кількість аркушів	Примітки
34	3764	1670	377	
35	3765	1671—1672	271	
36	3766	1699—1703	403	Чорнова книга
37	3954	1699—1700	252	
38	3970	1728	10	
39	3972	1729	4	
40	3978	1732	19	
41	б/н	1747—1750	269	
42	б/н	1751—1755	232	

Натомість, згідно з реєстром 1704 р., станом на початок XVIII ст. було 8 записових книг, більшість з яких містила записи за кілька років, а також 34 секстерні* без оправи (див. Таблицю 2), що належали до реляційної серії актів. Можна припустити, що це були чистові книги. Хронологічно найдовшою була друга книга, що охоплювала записи від 1620 до 1634 р., а найкоротшими були одинадцята та тринадцята книги, відповідно за 1668 р. і 1669 р.

Таблиця 2

Кам'янецькі гродські книги за описом 1704 р.

№ п/п	Вид актової книги	Хронологічні межі	Оправа	Примітки
1	Inscriptionum	10.XI.1625—21.IX.1628	w czarney skurce	
2	Inscriptionum	10.I.1620—28.I.1634	w czerwoney skurce	
3		31.I.1634—23.XI.1638	w czerwoney skurce	
4	Inscriptionum	27.XI.1638—7.I.1644	w czerwoney skurce	
5		10.I.1644—9.XI.1649	w czerwoney skurce	
6	Inscriptionum	8.XII.1649—11.IV.1651	w pergaminie białym	na którym pergaminie pismo zydowskie
7	Inscriptionum	1652—16.XI.1654	w skurce szarey	
8		29.I.1654—26.X.1662	w skurce szarey	
9		20.IV.1663— 31.XII.1664	w skurce czerwoney	
10		8.I.1665—1.XII.1667	w skurce czerwoney	
11		2.I.1668—29.XII.1668	w czerwoney skurce	
12		5.II.1668; 12.I.1669— 10.XII.1670	w czerwoney skurce	
13	Inscriptionum	5.I.1669.—31.XII.1669	w czerwoney skurce	
14	Inscriptionum	7.I.1671—12.VIII.1672	w czerwoney skurce	
15	Inscriptionum	1667—1668	оправа не зазначена	
16	Relationum	не зазначені	неоправлені секстерні	34 штуки

* Секстерн — аркуш паперу складений ушестеро, або неоправлений зошит.

Серед зазначених у реєстрі книг лише одна має датування, що можна співвіднести з описом фонду Кам'янецького гродського суду. Це чотирнадцята книга (*Decimo quarto protokoł inscriptionum cztynasty*), яка містить записи від 7 січня 1671 р. і до 12 серпня 1672 р. Такий хронології відповідає 35-а справа з 38-го фонду. Проте остання є пізнішою копією: як вказано на першій сторінці, її переписували з оригінальної книги, що перебувала в поганому стані. Зокрема, перше засідання суду відбулося в січні 1671 р. після свята Трьох королів (*Trium Regum*), але дата в книзі відсутня: вже переписувач вагався щодо дня (*feria qi/corrosum/*) і навіть року (*Anno corrosum*)³⁶. Хронологія книги реконструюється лише завдяки тому, що на початку аркуша зазначено *Incipit novus Annus Domini Millesimus sexcentisimus septuagesimus primus*, тобто 1671 р. Інших хронологічних збігів між реєстром і архівним описом немає, що можна прослідкувати за таблицями.

Решта книг Кам'янецького гродського суду, про які відомо з опису початку 1860-х років, загинули під час Другої світової війни. Зокрема, це книги за 1704—1793 рр., за старою нумерацією — № 3767—4069, тобто майже три сотні актових книг різних серій за XVIII ст.³⁷

Як видно з наведених прикладів, існує певна неузгодженість між реєстром гродських книг 1704 р., списком актових книг Київського архіву початку 1860-х років та сучасним складом 38-го фонду ЦДІА України у Києві. Очевидно, причиною цього є неоригінальність тих книг, які збереглися до нашого часу. Те, що маємо справу з копіями кам'янецьких гродських книг, видно із запису наприкінці 1-ї справи („Актова книга за 1625 р.“). На с. 267 зазначено, що книгу було переписано за рішенням сеймику Подільського воєводства 1764 і 1766 рр.: запис про це зробив тодішній віце-регент Кам'янецького гроду Антоній Лісецький, зазначивши ім'я ревізора — Войцеха Подоського³⁸. Часто на сторінках цієї та наступних книг зустрічається вираз */corrosa/* (надгриз, порушення — мається на увазі фізичний стан оригіналу), що ймовірно пов'язано з поганим станом збереження актів на середину 1760-х років. Записи про ревізію й переписування присутні наприкінці кожної з книг фонду. Не стала винятком і актова 35-а книга, яка повністю відповідала книзі, що велася в 1671—1672 рр., тобто напередодні турецької окупації Поділля.

Винятком серед усіх книг фонду є 2-а справа: на її першій сторінці в бароковій рамці записано, що книги Кам'янецького гроду (*Acta Castren[sia] Cap[it]aneatu] Camenecen[si] Po[doli]ae*) після вигнання, нищення й гниття (*per hosticu[m] desolata, dessolura in putridine*) коштом податку з Подільського воєводства (*sumptu Palat[inatus]. Po[doli]ae imposita*) і працею Петра Расевича (*opera Petri Rasiewicz*) впродовж шести років (*per spatium sex anos*) старанно з книг відновлено (*sedulo conatu ex libra restaurant*)³⁹. Наприкінці ж книги є запис, що її в 1767 р. ревізував Міхал Червінський⁴⁰.

³⁶ ЦДІА України у Києві, ф. 38, оп. 1, спр. 35, арк. 1.

³⁷ Список актових книг хранящихся в Киевском центральном архиве // Университетские известия.— 1863.— № 6.— С. 128—136.

³⁸ ЦДІА України у Києві, ф. 38, оп. 1, спр. 1, арк. 267.

³⁹ Там само.— Спр. 2, арк. 1.

⁴⁰ Там само.— Арк. 239.

Часами ревізію переписаної книги робило й кілька осіб: у 20-й справі („Актова книга за 1644 р.“) ревізорами у 1760 р. вказані Міхал Антоній Павловський, Антоній Кольський (або Скольський) і Шимон Хоїнський⁴¹.

У процесі переписування актових книг Кам'янецького гроду документи було погруповано (коли це було можливим) за роками і оправлено в нові палітурки. Такий принцип застосовано до книг (за сучасною нумерацією фонду) № 1—20, які охоплюють хронологічно 1625—1644 рр., № 22 за 1645 р., № 26 за 1653 р., № 31 за 1665 р., № 32 за 1666 р. та № 34 за 1670 р.; усього до 25 книг. Решта справ фонду становлять книги за кілька років (див. *Таблицю 1*). Окремо варто виділити 33-ю справу, яка хронологічно охоплює 1667—1669 рр. і є найбільшою за обсягом. Чималу її частину складають групи актів, означені як *plenipotentiarum* за 1668 і 1669 рр. У цілому копіювання актових книг, здійснене за рішенням подільської шляхти в 1760-х роках, зважаючи на поганий стан оригінальних актів, пройшло успішно (див. *Примітки* до документів). Цікавою особливістю кам'янецьких гродських книг, на що звертали увагу дослідники, є відсутність публічних документів (королівських універсалів, інструкцій до подільського сеймику, постанов цього ж сеймику тощо). Це робить їхню інформаційну цінність меншою у порівнянні з відповідними актовими книгами сусідніх воеводств, як-то Руського чи Волинського.

Стан збереження писемних джерел до історії Брацлавського і Подільського воеводств показує наскільки невблаганною була до них доля. Повстання, війни, евакуації, повернення, природні катаклізми в десятки разів зменшили джерельну базу до вивчення історичного Поділля. Наведені у цій статті два епізоди з історії актових книг лише частково ілюструють, які б могли бути перспективи дослідження минулого цього регіону, якби не такі колосальні втрати документів.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

10 травня 1622 р. Вінниця

Оригінал: не виявлено.

Копія: AGAD, Archiwum Zamoyskich, sygn. 51: „Akta Jana Zamoyskiego strażnika koronnego, kasztelana chełmskiego i jego żony Anny z Wiśniowieckich, dziadków Marcina Zamoyskiego dot[yczące] głównie pamięnia przez J[ana] Zam[oyskiego] funkcji administratora Szarogrodu“, s. 3—6.

Публікація: В[олодимир] А[нтонович]. К истории возстания Наливайка // Киевская старина.— К., 1896.— № 10.— С. 2—5 (за копією з вінницької гродської книги за 1742 р.).

⁴¹ ЦДІА України у Києві, ф. 38, оп. 1, спр. 1, арк. 555.

s. 3.

*Wýpis s xiąg Grodzkich zamku hospodarskie[go] Braślawnie[go].
Roku Boze[go] narodzenia tysiãc piec set dziewiędziesiąt piãte[go]
M[iesią]ca Junia dziewięte[go] dnia.*

Na urzędzie Je[go] Krol[ewskiej] M[o]ści Grodzkim Braślawnim przedemną Hrehorým Czeczalem¹ podstaroscim, przedemną Hrehorým Stupicã² sędziã, urzédnikami sądowymi grodzkimi Braślawnimi postanowiwszy się oblicznie Roman Titczenko³ woýt Braślawni, Ilco Mać⁴, Jacko Zabiã⁵, Naum Hrydczenko⁶, Wasko Białousenko⁷, Michno Kowalenko⁸, Wasko Czaszczenko⁹, Iwaszko Steszenko¹⁰, Semen Bołduszka¹¹, Jusip Honczarenko¹², Hrýszko Moskowwda¹³, Sawka Napoliczný¹⁴, Sawka Bodukaný¹⁵ tak ze ý wszystkie gromada, mieszczenie Braślawnie wszystkie, iednostãynie, a dobrowolnie, wedle listu dobrowolne[go] zapisu swe[go] Je[go] Mości panu staroscie Braślawnie[mu]¹⁶ pod pieczęciã mieszcã¹⁷ takze ý pod swiadomem ludzi zacnych w rzeczý w niem mianowicie opisany dane[go] ku zapisowaniu do xiąg grodzkich Braślawnich zeznawszy ý ten list przed nami položýwszy prosili aby býł czytany, ktore[go] mý oglądawszy ý czytać go przed sobã kazali ý tak się w sobie ma. Ja Roman Titcze[n]ko woýt Braślawni, Ilco Mać, Jacko Zabiã, Naum Hrydcenko, Wasko Białousenko, Michno Kowalenko, Wasko Haszczenko*, Iwaszko Steszenko, Semen Bołduszka, Jusip Honczarenko, Hrýszko Moszkowda, Sawka Napoliczný, Sawka Bodukan takze wszystkie gromada mieszczenie Braślawnie, wýznawany tým listem naszym komu te[go] potrzeba będzie wiedzieć albo czytaiac go slyszec teraz ý zawzdý u kozde[go] prawa ý na kozdým mieýscu, ýsz cosmý z głuposci naszeý nieszanowaszý p[aj]na podstaroscie[go] od Je[go] Mosci p[aj]na Jerze[go] Strusa s Komorowa starostý Braślawnie[go], Winickie[go] ý Zwinogrodzkie[go], p[aj]na Stanisława Jastre[m]bskie[go]¹⁸, zamek Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści Braślawni dla niebezpiecznosci ktora na nas zachodziã wsieli, który mý wszyscy iednostãynie za na pomnienie wielmoznego [s. 4.] Je[go] Mosci p[aj]na Stanisława Zołkiewskie[go] Kasztalana Lwowskie[go], Hetmana polne[go] Coronne[go], starostý Rubieszowskie[go], Kałuskie[go]¹⁹, przez pisanie listu Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści ktore[mu] to Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści ý Rzecz pospolita za winý nasze aby wedle dekretu Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści skaz[aj]n[i] w skutek przywieść raczýł. Osobliwie Je[go] M[osć] nas napomnieć raczýł przez Je[go] Mosci p[aj]na Krzýsttopha Tworzýañskie[go] Rotmistrza Je[go] Kro[lewskiej]²⁰ M[o]ści aby mý zamek Je[go] Kr[olewskiej] M[o]ści Braślawni Je[go] Mości p[aj]nu staroscie naszemu Braślawnie[mu], panu Jerze[mu] Strusu s Komorowa, wcale wrocili. Mý wszyscy iednostãynie od starsze[go] az do mnýsze[go] uznawszy winý ý wýstępek nasz nie przypuskaiãc do czynienia exekucý na nasz wskazaný wedle dekretu Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści przez pewnych osob, Je[go] Mosci p[aj]na Krzýsttopha Tworzýañskie[go], p[aj]na Mihãyla Łaska podsędka²¹ ý przýnich nie mało Jch Mosci p[anów] szlahtý woiewodztwa Braślawnie[go], towarzyszw Rotý Je[go] Mosci p[aj]na Tworzýañskie[go], tak ze ý towarzyszw Rotý Je[go] Mości p[aj]na Jana Zamoýskie[go]²² straznika ý Rotmistrza Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści ý przez woznych powiatowych woiewodztwa

* Так у тексті.

Brasławskie[go], Jenerała ziemi Kiiwoskŷ, Wołyńskŷ ŷ Brasławskŷ Jacka Szŷkałowskiel[go]²³, Dmitra Szŷŷkitŷńskie[go]²⁴, zamek Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści Brasławskŷ, Je[go] Mosc panu Jerze[mu] Strusu staroscie nasrze[mu] Brasławskie[mu] ze wszŷtkim, z działy, z hakownicami, s prochami, s kulami ŷ inszŷ harmatŷ do strzelbŷ należąca Xięgi ktore w zamku w schowaniu w komorze byli z Roku siedmdziesiąt osme[go] ŷ dziewięte[go], Roku osmdziesiąte[go], Roku osmdziesiąt pierwsze[go], Roku osmdziesiąt wtore[go], Roku osmdziesiąt trzecie[go], Roku osmdziesiąt czwartego, Roku osmdziesiąt piąte[go], Roku osmdziesiąt szostego, Roku dziewiadziesiąte[go] podali. Ktorŷ to zamek ŷ wszŷtką strzelbę Je[go] Mosc pan starosta Brasławskŷ podstaroscie[mu] swe[mu] temuz panu Stanisławu Jastrzębskiej[mu] odebrać, a panu Hrehoru Baŷbuzie²⁵, pisarzu grodzkie[mu] Brasławskie[mu], xięgi Grodzkie odebrać roskazać raczył. Przy ktorŷm odbiraniu pan Hrehoreŷ Baŷbuza pisarz to opowiadał ych Mosciami panami ŷ woznŷmi swiadczŷł, ŷz za rok siedmdziesiąt siodmŷ, osmdziesiąt siodmŷ, osmdziesiąt osmŷ, osmdziesiąt dziewięty, za rok dziewiędziesiąt pierwsze, wtore, za rok dziewiędziesiąt trzeci ŷ za rok dziewiędziesiąt czwarty* [s. 5.] niemasz. Ktore xięgi mŷ odzŷskawszŷ będziem powinnie jakosz za wszŷtkie winy Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści, Rz[eczy] p[ospolitej] czŷnić ŷ pełnić według woli ŷ roskazania Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści będziemy powinni. A osobliwie cosmŷ winni za szkody Je[go] Mosc pana staroscie zostali ŷ listŷ, zapisŷ nasze na siebiesmŷ Je[go] M[o]ści dali, ŷ to wszŷtko przŷięgą cielesną smŷ potwierdzili ŷ ten list nasz pieczęcią naszą miescką przŷcisnawszŷ, jemu panu staroscie Brasławskie[mu] dalismŷ, do ktore[go] za ustną, a doczewistą prozbą naszą Je[go] Mosc pan Krzŷstoph Tworŷiański rot[mistrz] Je[go] Kro[lewskiej] M[o]ści, pan Michajło Łasko, podsedek ziemskŷ Brasławskŷ, pan Lodwik Złotnicki²⁶, pan Mikołaj Złoczewski²⁷, pan Paweł Przŷłucki²⁸, pan Woŷciech Bogusławski²⁹, pan Waclaw Tarnawski³⁰ ŷ wozne W[oiewodztwa] Bra[sławskiego] Jacko Szŷkałowski Jenerał, a Dmitr Szŷŷkitŷński, pieczęci swoje przŷłozyc ŷ ręce swe chto z ich nie pisać umiał, podpisać raczŷli. Pisan w Brasławiu Roku Boze[go] narodzenia 1595 m[iesi]ca Junia 8 dnia. U te[go] listu mŷ urząd widzielismŷ pieczęci przŷcisnionych to ŷ podpisŷ rąk w te słowa Krzŷstoph Tworŷiański R[otmistrz] J[ego] K[rólewskiej] M[o]ści ręką własną, Michajło Łasko podsedek, Ludwik Złotnicki porucznik rotŷ Je[go] M[o]ści p[ajna] straznika Koro[n]nego, Mikołaj Złoczewski, Paweł Przŷłucki, Woŷciech Bohusławski, Waclaw Tarnawski ręką swą, Jacko Szŷkałowski Jenerał ręką własną, Dmitr Szŷŷkitŷński woznŷ ręką własną. A tak mŷ urząd ten list dobrowlnŷ zapis osob wŷszeŷ pomienionych z wszŷtkŷ gromadŷ mieszczan Brasławskich do wiadomosci swŷ urzędowŷ przŷiawszŷ, do xiąg zapisać kazali. Co iest zapisane s ktorŷch ŷ ten wŷpis Roku teraznieisze[go] 1622 m[iesi]ca Maia 10 dnia i iest wŷdan. Pisan w Winicy. Korŷgował Roskowski. Konstantŷ Baŷbusa³¹ pisarz grodzki Winicki.

s. 6.

A[anno] 1595 Junŷ d[ie] 9. Protestatia. Xięgi Grodzkie Braclawskie zginelne przez Naliwaŷka popsowane ŷ popalone.

Kopia

* Дописано на полях: *tych xięg w grodzie Wynnickim nie iest.*

~~Тегosz Julu y w tych xiagach protestacia o wyboru z tych gruntow Morachwskich zgorzali*.~~

№ 2

29 лютого 1704 р. Кам'янець

Оригинал: AGAD, Zbiór Aleksandra Czolowskiego, syg. 18: Sądownictwo oraz urzędy ziem. i grod., s. 11—30.

Rejestr akt grodzkich kamienieckich podolskich [1704]

s. 11

Rkp.

Akta Kamieniecki

*Actum in Castro Camenecensi Podoliae Feria Secunda post Dominicam
Laetare Quadragesimalem Anno Domini Millesimo
Septingentesimo Quarto*

Ad officium et Acta praesentia Castrensia Capitaneatia Camenecensiae Podoliae personaliter veniens generosus Alexander Godlewski³² terrestrium et praesentium Castrensium Camenecensium actorum regens obtulit officio praesentium et ad actandum perrexit introcontentum Regestrum actorum Castrensium praesentium per generosos officiales, officij presentis [s. 12] revisorum, manaque corundem subscriptum cuiu tenor sequitur talis: Regestr xiag grodzkich kamienieckich, mianowicie protokółow inscriptionum, ktore in praesentia officij J[ego]m[óśc] pan Korendowicz³³, regent przeszly oddaie teraznieyszemu Jegomosci panu Alexandrowi Godlewskiemu, regentowi grodzkiemu kamienieckiemu, Die Ultima mensis February Millesimo septingentesimo quarto Anno³⁴ spisany. **Primo protokół** inscriptionum w [s. 13] czarney skurce po kraiach zdarty czyli tez zgnily. Zaczyna się ab acti feria secunda ante festum Sancti Martini Pontificis proxima Millesimo sexcentesimo vigesimo quinto Anno³⁵, iest pred tym aktem zapisu połowa na połowe wsi Zurawiniec, przez Jegomosci pana Wirzbickiego, iako podpis swiadczy zeznanego, a kanczy się sub actu feriae quartae in vigilia festi Sancti Mathiae Apostoli in Anno Millesimo sexcentesimo vigesimo octavo³⁶ [s. 14] iest na koncu adnotatum determinata acta inscriptionum ad w ktorym ptokolie są sexterna także inscriptionum Anni Millesimi sexcentesimi vigesimi noni³⁷ pomierzane. **Secundo drugi ptokół** także inscriptionum w czerwoney skurce także deterioratus, po kraiach na karcie pierwszej, ktorey niemasz y wpoł, mało co nie wrywaiącey. Zaczyna się akt, Sabbato post festum Sanctorum Trium Regum Millesimo sexcentesimus vigesimo³⁸ [s. 15] Anno Ipso, a kończy się pod aktem feriae secundae post festum Sanctae Agnetis in Anno Millesimo sexcentesimo trigesimo quatro³⁹, następuje potym zapis przez pana Alexadra Tyszkowskiego in rem generosi Jacobi Krzycki zeznany. **Tertio** zaczyna się **protokół** w czerwoney skurce ab actu feriae quintae in crastino festi Conversionis Sancti Pauli Millesimo sexcentesimo trigesimo quarto⁴⁰ Anno, kanczy się sub actu feriae quartae pridie festi

* Це речення закреслено.

Sanctae [s. 16] Catharinae Millesimo sexcentesimo trigesimo octavo⁴¹ Anno, na zapisie pana Bazylego Jerechowickiego, in rem Jegomosci Pana Wasilkowskiego służącym. **Quarto prokotoł czwarty** w czerwoney skurce Inscriptionum zaczyna się od aktu feriae secundae in Vigilia festi Sancti Andreae Apostoli Millesimo sexcentesimo trigesimo octavo⁴² Anno. Przed tym aktem iest podpis na zapisie Stanisława Osedowskiego, początku samey komparacyi [s. 17] niemasz, y kący się pod actem feriae quintae in crastino festi Sanctorum Trium Regum Millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto⁴³ Anno. Na początku zapisu generosi Gaspari Wilkowski et Elisabethae Jaczymirska conjugum, iako iest w nizszym protokole tegorz zapisu koniec, ktory protokoł po kraiach wytarty, y zepsowany. **Quinto protokoł piąty** takze w czerwoney skurce zaczyna się z konca zapisu pomienionego pana Gaspara Wilkowskiego [s. 18] y Jozefa Silnickiego z zonami⁴⁴. Akt następuie feriae secunda post festum Sanctorum Trium Regum Millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto⁴⁵ Anno, a kący się feria tertia ante festum Sancti Martini Millesimo sexcentesimo quadragesimo nono⁴⁶ Anno, na zapisie pana Stanisława Jezowskiego, y Anny Rylskiey roborationis intercisae certae. **Sexto protokoł szesty** takze inscriptionum w pargaminie białym na którym pargaminie pismo zydowskie w którym protokole z początku dwa Akty wydarte, trzeci iest [s. 19] feriae tertiae in vigilia festi Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae Millesimo sexcentesimo quadragesimo nono⁴⁷ Anno, a kący się na akcie feriae tertiae post Dominicam Paschae Millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo⁴⁸ Anno, y na zapisie generosae Annae de Białobuznica Jeziorkowska extraditum ut est scriptum. **Septimo protokoł** Inscriptionum w skurce szarey sexterna pomieszane y po kraiach podarte Anni Millesimi sexcentesimi quinquagesimi secundi⁴⁹, a kący się feria secunda post festum Sancti [s. 20] Martini Pontificis Millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto⁵⁰ Anno, na zapisie Alexandra Szczerbina. **Octavo protokoł osmy** w skurce szarey, po kraiach deterioratus, na pierwszej karcie drugiey strony zaczyna się od aktu feriae quintae ante festum Purificationis Beatissimae Virginis Mariae Millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto⁵¹ Anno. Przed tym aktem zapisow trzy całych czwartego na początku koniec Jegom[os]ci pana Samuela Weglinskiego kący się pod aktem feriae quintae ante festum Sanctotum Simonis et Judae Apostolorum Millesimo sexcentesimo [s. 21] sexagesimo secundo⁵² Anno. **Nono protokoł dziewiąty** w skurce czerwoney brudno, zaczyna się sub actu feriae sextae post Dominicam Jubilate Quadragesimalem Millesimo sexcentesimo sexagesimo tertio⁵³ Anno, a kący się na zapisie Jegomosci pana Hieronima Lackorunskiego, sub actu feriae quartae pridie festi Circumcisionis Christi Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto⁵⁴ Anno. **Decimo protokoł dziesiąty** w skurce czerwoney przytartej, zaczyna się ab actu feriae quintae post festum Sanctorum [s. 22] Trium Regum Millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto⁵⁵ Anno, a kący się na zapisie Jegomosci pana Alexandra Marczyńskiego pod aktem feriae quintae in crastino festi Sancti Andreae Apostoli Millesimo sexcentesimo sexagesimo septimo⁵⁶ Anno. **Undecimo protokoł jedenasty** w czerwoney przytartej skurce, zaczyna się ab actu feriae tertiae post festum Circumcisionis Christi Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo⁵⁷, a kący się na zapisie Patris Fulgenty⁵⁸, a Sancto [s. 23] Andrea, pod aktem sabbatho post festa Solennia Nativitatis Christi Domini Anno eodem⁵⁹. **Duodecimo Protokoł dwunasty** w czerwoney skurce przytartej zaczyna się od plenipotencyi feriae secundae post festum Purificationis Beatissimae

Virginis Mariae, Millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo⁶⁰ Anno. Potym następie protokol inscriptionum w tey ze kopercie, y iest akt na początku sabbatho post festum Sanctorum Trium Regum Millesimo sexcentesimo sexagesimo nono⁶¹ Anno, a kący się na zapisie pana Matyasza [s. 24] Bilskiego, pod aktem feriae quintae post festum Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae Millesimo sexcentesimo septuagesimo⁶². **Decimo tertio protokol** inscriptionum w czerwoney skurce Anni Millesimi sexcentesimo sexagesimi noni, zaczyna się ab Actu sabbathi pridie festi Sanctorum Trium Regum⁶³, a kący się na zapisie Jegomosci pana Jana de Jeziorki Jeziorkowskiego sub actu feria tertia pridie festi [s. 25] Circumcisionis Christi Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo nono⁶⁴ Anno. **Decimo quarto protokol** inscriptionum **cztyrnasty** w czerwoney skurce zaczyna się ab actu feriae quartae in crastino festi Sanctorum Trium Regum Millesimo sexcentesimo septuagesimo primo⁶⁵ Anno, a kący się feriae sextae ante festum Assumptionis in Caelum Gloriosissimae Virginis Mariae Millesimo [s. 26] sexcentesimo septuagesimo secundo⁶⁶ Anno, na zapisie generosi Michaelis Maskiewicz, regentis castrensis capitanealis Camenecensis Podoliae. **Decimo quinto** indukta sporsim w sexternach Anni Millesimi sexcentesimo sexagesimi septimi et octavi⁶⁷ Anni inscriptionum, kopertą pargaminową białą przytartą obvoluta, iednak nie wszystka. **Decimo sexto** oddał pan Korendowicz in [s. 27] praesentia nostri, sexternow, protokulow relationum in numero trzydziesci cztyry. Inscriptionum, plenypotentiarum y indukty zadney nie oddał Jegomosci panu Godlewskiemu, regentowi teraznieyszemu, ani dawnego regestu xiąg, o co Sakan (?) sobie actionem teraznieyszy Jegomość pan regent in futura cadentia, takze de defectu kopý zostawuie. Jozef Korwin Kochanowski⁶⁸, podczaszy Zytomirski, pisarz [s. 28] grodzki Kamieniecki Podolski, manu propria; Casimirus Antonius de Milewo Sokolałka Milewski⁶⁹, vicesgerens castrensis Camenecensis Podoliae, juratus manu propria. Post ingrossationem vero originale ejusdem registri circa acta praesentia remansit. Ex in continenti idem generosus Alexander Godlewski actorum[m] terrestrium et officij praesentis regens praecavendo cuivis indemnitati suae, de non redditis [s. 29] in integro tam copýs, quam minutis ab antedaneo regente videlicet n[o]b[il]i Georgii Korendowicz manifestata.

Exlulis Cast[rensi] Ca[...]
Camene[censis] Pod[oliae] extrac[tis]

Corexi Mierzciewsky⁷⁰
Legit Poyakowski⁷¹

s. 30
Registri actorum [...]
iwenium Camenecensis Pod[oliae]
In praesentia g[enerosum] officialium Castri [...] conscripti.

OBLATA

Instri[ptionum] Camene[censi] Pod[oliae]
1704

ПРИМІТКИ

- ¹ Григорій Чечель — підстароста в Брацлаві в 1581—1598 рр. (ДБВ.— С. 24).
- ² Григорій Слупиця — гродський суддя в Брацлаві в 1592—1595 рр. (Там само).
- ³ Різноманітні прізвища й усі джерельні згадки про Романа Титченка див.: Крикун М. До історії повстання Наливайка // Крикун М. Брацлавське воєводство у XVI—XVIII століттях...— С. 184 (прим. 8).
- ⁴ У публікації В. Антоновича — *Илько Манъ*.
- ⁵ У публікації В. Антоновича — *Яцко Забила*.
- ⁶ У публікації В. Антоновича — *Наум Гритченко*.
- ⁷ У публікації В. Антоновича — *Васько Вилоусенко*.
- ⁸ У публікації В. Антоновича — *Михно Коваленко*.
- ⁹ У публікації В. Антоновича — *Ясько Гаченко*.
- ¹⁰ У публікації В. Антоновича — *Ивашко Стешенко*.
- ¹¹ У публікації В. Антоновича — *Семень Бордушка*.
- ¹² У публікації В. Антоновича — *Іосипъ Гончаренко*.
- ¹³ У публікації В. Антоновича — *Гришко Москоуда*.
- ¹⁴ У публікації В. Антоновича — *Савка Наполиський*.
- ¹⁵ У публікації В. Антоновича — *Савка Бондуганъ*.
- ¹⁶ Старостою в Брацлаві був *Ежи Струсь із Коморова* герба Корчак (помер 1605 р.). Уряд брацлавського старости отримав 19 серпня 1576 р. і посідав його до 28 травня 1599 р., коли отримав королівську згоду на зречення з цього уряду на користь свого зятя Валентія Александра Калиновського (Byliński J. Struś Jerzy z Komorowa h. Korczak // Polski Słownik Biograficzny.— Warszawa; Kraków, 2006.— Т. XLIV.— Zesz. 3 (182)— S. 463—467). Див. також публікацію королівського дозволу на передачу староства В. А. Калиновському: АЮЗР.— 1907.— Ч. VIII.— Т. V: Акты об украинской администрации XVI—XVII вв.— № СХХІV.— С. 288—290.
- ¹⁷ Незначна джерельна база не дозволяє достеменно реконструювати печатки міста Брацлава, а також судових установ Брацлавського воєводства. Відомий такий опис брацлавської міської печатки: „Діаметр печатки 30 мм. Легенда: PIE[CZ] BRA[S?]LAV-SKA — I VINICKA VI X LI. У середині на щиті герб Великого князівства Литовського. Матеріал — червоний віск під паперовою кустодією. Печатка прикріплена до документа від 18 червня 1569 р. Підтверджувальний випис із книг гродських брацлавських і вінницьких за підписом брацлавського і вінницького гродського писаря Алексія Томковича. Оригінал документа зберігається: Російському державному архіві давніх актів, ф. 389 (Литовська метрика), спр. 583, арк. 17“. За надання опису й зображення сердечно дякую докторові Едмундасу Римші, науковому співробітникові Інституту історії Литовської академії наук у Вільнюсі. За його інформацією, печатка зі зображенням герба Великого князівства Литовського після Люблінської унії стала вже не актуальною.
- ¹⁸ *Станіслав Ястрембський* згадується підстаростою в Брацлаві в 1595 і 1602 рр. (ДБВ.— С. 24, 120, 602).
- ¹⁹ *Станіслав Жолкевський* був львівським каштеляном у 1590—1608 рр., коронним польним гетьманом у 1588—1618 рр., старостою грубешівським в 1588—1620 рр., калуським в 1587—1620 рр. (Urządnicy województwa ruskiego XIV—XVIII wieków. Spisy / Opracował K. Przyboś.— Wrocław, 1987.— N 846.— S. 117—118; Urządnicy centralni i nadworni Polski XIV—XVIII wieków. Spisy / Opracowali K. Chłapowski, S. Ciara, Ł. Kądziela i in.— Kórnik, 1992.— N 145.— S. 46; Chłapowski K. Starostowie w Małopolsce 1565—1668 // Społeczeństwo staropolskie.— Warszawa, 1986.— Т. IV.— S. 139—140).
- ²⁰ Не ідентифіковано.

²¹ Михайло Ласко був брацлавським земським підсудком від 7 серпня 1580 р. і до 1607 р. (ДБВ.— С. 22).

²² Ян Замойський був коронним польним стражником в 1588—1618 pp. (Urządnicy centralni i nadworni Polski.— N 1004.— S. 154). Цей тезка канцлера доводився йому далеким родичем: їхні прадіди були рідними братами (Genealogia. Tablicy / Opr. W. Dworzaczek.— Warszawa, 1959.— Tab. 135).

²³ Яцко Шикаловський 8 травня 1591 р. у Кракові отримав привілей від короля Сигізмунда III на генеральне вознівство (ЦДІА України у Києві, ф. 25 (Луцький гродський суд), оп. 1, спр. 41, арк. 140 зв.—141 зв.; за цю інформацію широ дякую к. і. н. Ігореві Тесленку). З урядом генерального возного трьох українських воєводств Я. Шикаловський згадується в 1595 і 1602 pp. (ДБВ.— № 251.— С. 620; № 370.— С. 819—820).

²⁴ Дмитро Щижитинський у джерелах з урядом возного фігурує в 1582—1605 pp. (ДБВ.— С. 25).

²⁵ Григорій Байбуза упродовж 1572—1620 р. був гродським писарем у Брацлаві (ДБВ.— С. 24).

²⁶ Не ідентифіковано.

²⁷ Не ідентифіковано.

²⁸ Не ідентифіковано.

²⁹ Не ідентифіковано.

³⁰ Не ідентифіковано.

³¹ Костянтин Байбуза ймовірно посів уряд після Григорія Байбузи в 1620 р. і залишався на ньому до 1628 р., коли авансував на уряд вінницького підстарости (Litwin H. Narpiw szlachty polskiej na Ukrainę 1569—1648.— Warszawa, 2000.— S. 212).

³² Не ідентифіковано.

³³ Єжи Корендович був регентом принаймні до 28 червня 1703 р., як це видно з копії документа Кам'янецького гродського суду (Крикун М. Розмежування володінь Речі Посполитої та Османської імперії у 1633 р. // Крикун М. Брацлавське воєводство у XVI—XVIII століттях.— С. 322). Він також виконував функції регента Кам'янецького гроду у вигнанні від 1688 р. До того регентом був Міхал Маскевич (Akta sejmiku podolskiego in hostioco.— S. 106). Див. інформацію про нього: Там само.— S. 129 (тут його означено ще й як інсигатора Львівської землі — *instigator terrae leopoliensis*), 139, 147, 156, 160, 217.

³⁴ 29 лютого 1704 р.

³⁵ 10 листопада 1625 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro camenecensi Podoliae feria secunda ante festum Sancti Martini Pontificis proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo vigesimo quinto“, заголовок „Re[vere]ndus Wolski g[enero]sum Zaleski de summa“ (ЦДІА України у Києві, ф. 33, оп. 1, спр. 1, с. 216). На попередній с. 215 є впис документа зі заголовком „G[enero]sus Wirzbicki non constat cio summat“, яким Ян Віжбицький записує половину села Журавинці (*in medietato villae Zurawince*), а на с. 216 є підпис: *Jan Wirzbicki m[anu] p[ro]pria*.

³⁶ 21 вересня 1628 р. Впису з цією датою в спр. 4 немає, див.: „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria quinta in vigilia festi Sancti Mathiae Apostoli Anno Domini Millesimo sexcentesimo vigesimo octavo“ (Там само.— Спр. 1, с. 79, 216).

³⁷ 1629 р. Зараз це окрема справа, див.: Там само.— Спр. 5 („Актова книга за 1629 р.“).

³⁸ 10 січня 1620 р. У збережених актових книгах документів із 1620 р. не виявлено.

³⁹ 28 січня 1634 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro camenecensi Podoliae feria secundae post festum Sanctae Agnetis Virginis et Martyris proxima. Anno Domini Millesimo sexcentesimo trigesimo quart.“, заголовок „G[enero]sus Tyszkowski de rebus infrascriptis g[enero]sum Krzycki. Quietat“ (Там само.— Спр. 9, с. 28).

⁴⁰ 31 січня 1634 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria quinta in crastino festi Conversionis Sancti Pauli Apostoli Anno Domini Millesimo sexcentesimo trigesimo quarto“, заголовок „G[enero]sa Kruszynska g[enero]sjae Jeziorowska relictae viduae de iuribus infrascriptis. Cedit“ (Там само.— Спр. 9, с. 37).

⁴¹ 23 листопада 1638 р. Документи засідань гродського суду з цієї датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria quarta pridie festi Sanctae Catharinae virginis et Martynis

Anno Domini Millesimo sexcentesimo trigesimo octavo" (ЦДІА України у Києві, ф. 38, оп. 1, спр. 14, с. 425—433). Ось заголовки цих справ: „G[enero]sa Kalinowska plenipoten[tes]. Eligit“ (Там само.— С. 425); „Nobilis Wasilkowski n[obi]li Kempinski summam. Tenetur“ (Там само.— С. 426); „Nobilis Wasilkowski n[obi]lem Demetrium Wasilko[w]ski de praetensionibus. Quietat“ (Там само.— С. 431); „Nobilis Ploskirowski plenip[oten]tes. Eligit“ (Там само.— С. 432); „Nobilis Siąski plenip[oten]tes“ (Там само.— С. 432); „G[enero]sus Kutowski plenip[oten]tes. Eligit“ (Там само.— С. 433). Серед них зазначеного в реєстрі впису не виявлено.

⁴² 27 листопада 1638 р. В актовій книзі за 1638 р. вписів документів з цієї датою немає. Найближчий до неї є документ з датою „feria secunda in vigilia festi Sancti Andreae Apostoli Anno Domini Millesimo sexcentesimo trigesimo octavo“ зі заголовком „Oppidanus Dunaygroden[s]i g[enero]sus Szemberg de causa et actione. Quietat“ (Там само.— Спр. 14, с. 433—434).

⁴³ 7 січня 1644 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro camenecensi Podoliae feria quinta in crastino festi Sanctorum Trium Regu[m] Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto“, заголовок „G[enero]si Wasilkowscy conjuges ac alij bona infrascripta g[enero]so Szebienski. Obligat“ (Там само.— Спр. 20, с. 6). Тут у заголовку справи неточність, текст розпочинається зі слів „Gaspar Wilkowski et Elisabeth Jacimirska conjuges“: ймовірно, копіїст помилився.

⁴⁴ Там само.— С. 8. Там, де закінчується текст вище названого документа, записано: „Kasper Wilkowski m[anu] p[ro]pria Halszka Wilkowska Juzef Silnicki Theophila Silnicka“. Та й у наступному документі, котрий стосується цієї ж справи, також зазначений „generosus Wilkowski“.

⁴⁵ 10 січня 1644 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria secunda post festum Sanctorum Trium Regu[m] proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto“, заголовок „G[ene]r[us] Leszczynski bona Jurkowce g[enero]so Witwicki. Obligat“ (Там само.— Спр. 20, с. 9).

⁴⁶ 9 листопада 1649 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria tertia ante [festu]m Sancti Martini Pontificis proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo nono“ (Там само.— Спр. 24, арк. 200 зв.), заголовок: „Generosae Młozejowska et Rylska ac alij intercisam interse. Roborant“ (Там само.— Арк. 201). На початку документа зазначений „Stanislaus Jezowski generosae Catharinae Jezowska“.

⁴⁷ 7 грудня 1649 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae /corrosa verba/ in vigilia festi Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quadragesimo nono“, заголовок: „G[enero]si Czesławski ab una et Mikulinski ab altera parte de praetensionibus ac protestationibus se. Quietant“ (Там само.— Спр. 24, арк. 210 зв.).

⁴⁸ 11 квітня 1651 р. У спр. 25, де є документи з 1651 р., цього документа не виявлено.

⁴⁹ 1652 р. Документи з 1652 р. містяться: Там само.— Спр. 25, с. 317—361.

⁵⁰ 16 листопада 1654 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria secunda post festum Sancti Martini Pontificis proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto“, заголовок „G[enero]sus Szczerbina ple[ni]p[oten]tes. Eligit“ (Там само.— Спр. 27, с. 173—174).

⁵¹ 29 січня 1654 р. В актовій книзі за 1654—1657 рр. вписів документів з цією датою немає. Найближчі документи (Там само.— Спр. 27, с. 12—14) вміщені з датами „Sabbatho in vigilia festi Purificationis Beatissimae Virginis Mariae Anno Domini Millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto (заголовок „G[enero]sus Peplowski plenipotentes. Eligit“) та „Feria quinta post festum Purificationis Beatissimae Virginis Mariae Anno Domini Millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto“ (заголовок „G[enero]sa Jordanowa g[e]n[er]osis Stockim summam 600 fl. Debet“).

⁵² 26 жовтня 1662 р. В актовій книзі за 1661—1662 рр. вписів документів з цією датою немає. Найближчі документи (Там само.— Спр. 29, арк. 260 зв.—268 зв.) вміщені під датою „Feria quarta ante festum Sanctorum Simonis et Judae Apostolorum proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo secundo“. Можливо у реєстрі помилка, і замість *quintae* має бути *quarta*, оскільки ця актова книга завершується на документах під вказаною датою.

⁵³ 20 квітня 1663 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae sub capitaneatu magnifici Nicolai a Potok in Iesupol Potocki generalis Podoliae Camenecensis,

Latyczoviensis, Czerkasien[is] etc. capitanei, per me no[b]ilem Stanislaum Radolinski vice notarium iuratu[m], feria sexta post Dominicam Jubilate proxima Millesimo sexcentesimo sexagesimo tertio“, заголовок „G[enero]sus Siemiaszko plenip[oten]tes. Eligit“ (ЦДІА України у Києві, ф. 38, оп. 1, спр. 30, стор. 1).

⁵⁴ 31 грудня 1664 р. В актовій книзі за 1663—1667 рр. вписів документів з цією датою немає. Вписи з цього року завершуються з датою „Feria quarta post festum Exaltationis Sanctae Crucis proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto“ (Там само.— Спр. 30, с. 433).

⁵⁵ 8 січня 1665 р. В актовій книзі за 1665 р. вписів документів з цією датою немає. Найближчі документи з датою „Feria secunda post festu[m] Sanctorum Trium Regum proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto“ (Там само.— Спр. 31, с. 7—11).

⁵⁶ 1 грудня 1667 р. Документи засідань гродського суду з цієї датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria quinta in crastino festi Sancti Andreae Apostoli Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo septimo“ (Там само.— Спр. 33, с. 427—435). Ось заголовки цих справ: „G[enero]sus Popławnicki g[enero]sae Dziewulska consorta suae summa. Tenetur“ (Там само.— Стор. 427); „G[enero]si Popławnickich conjug[us]. Advitalitas“ (Там само.— С. 428); „G[enero]si Dąbrowska relicta vidua contractum certum int[er] se recogn[os]it et g[enero]s[us] Howickie conjuges. Roborat“ (Там само.— С. 429); „G[enero]si Ilowieccy conjuges advitalitatem bonor[um] sibi. Inscibunt“ (Там само.— С. 430); „G[enero]sus Mołczan plenip[oten]tes. Eligit“ (Там само.— С. 432); „I[b]idem g[enero]sus Mołczan g[enero]sum Wolski de praetensionibus. Quitat“ (Там само.— С. 434); „G[enero]sus Rzepecki plenip[oten]tes. Eligit“ (Там само.— С. 434). Зазначеного в реєстрі впису серед них не виявлено.

⁵⁷ 2 січня 1668 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria tertia post festum Circumcisionis Christi Domini Anno ejusdem Millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo“, заголовок „G[enero]si Gardlinscy conjuges advitalitatem bonorum sibi. Inscibunt“ (Там само.— Спр. 33, стор. 436). Від цієї сторінки чомусь іде нумерація за аркушами, хоча до цього місця вона була посторінковою. Ймовірно, це перший впис за 1668 р., але записи за 1667—1669 рр. зараз об'єднані в одну справу.

⁵⁸ Отець Фулгентій був преором закону кармелітів у Кам'янці. Див. цей впис: Там само.— Спр. 33, арк. 590 (підпис: „F. Fulgentius a S. Andrea priori Carm. Discalceat.“).

⁵⁹ 29 грудня 1668 р. Вписи з цією датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae sabbatho post festa Solennia Nativitatis Christi Domini proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo“ (Там само.— Спр. 33.— Арк. 587).

⁶⁰ 5 лютого 1668 р. В актовій книзі за 1667—1669 рр. вписів документів з цією датою немає. Найближчі документи з датою „Feria secunda ante festum Purificationis Beatissimae Mariae Virginis proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo“ (Там само.— Спр. 33, арк. 451).

⁶¹ 12 січня 1669 р. В актовій книзі за 1667—1669 рр. вписів документів з цією датою немає. Найближчі документи (Там само.— Спр. 33, арк. 627—630), див. примітку 63.

⁶² 10 грудня 1670 р. В актовій книзі за 1670 р. вписів документів з цією датою немає. Дата останньої сесії гродського суду за цей рік „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria quarta post festu[m] Immaculatae Conceptionis Beatissimae Mariae Virginis proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo septuagesimo“ (Там само.— Спр. 34, с. 322). Документ Матіяша Бельського під заголовком „G[enero]sus Bielski de summa in bonis villae Ciołkowce haere. g[enero]so Wołodyjowski“, підпис „Maciey Bielski“ (Там само.— С. 331—332).

⁶³ 5 січня 1669 р. Впис із цією датою є: „Actum in castro Camenecensi Podoliae sabbatho pridie festi Sanctorum Trium Regum proximo Anno Domini 1669“, заголовок „G[enero]sus Labenta scriptum. Roborat“ (Там само.— Спр. 33, арк. 627).

⁶⁴ 31 грудня 1669 р. Вписів з цією датою є два: „Feria tertia pridie festi Circumcisionis Christi Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo nono“ (Там само.— Спр. 33, арк. 740) та „Actum in castro Camenecensi Podoliae feria tertia pridie festi Circumcisionis Christi Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo nono“, заголовок „G[enero]sus Humiecki plenip[oten]tes. Eligit“ (Там само.— Арк. 777). Впис документа із заголовком „G[enero]sus Jeziorkowski. Bona in Zielincze A[liber]ti Paluski. Obligat“, з підписом „Jan z Jeziorek Jeziorkoski“, див.: Там само.— Арк. 741—741 зв.

⁶⁵ 7 січня 1671 р. Актова книга за 1671 р. розпочинається в січні 1671 р. записом „Incipit novus Annus Domini Millesimus sexcentesimus septuagesimus primus“, а далі неможливо

встановити день: „Actum in Castro Camenecensi feria qi/corrosum/ festi Sanctorum Trium Regum /Anno corrosom/“ (ЦДДА України у Києві, ф. 38, оп. 1, спр. 35, арк. 1).

⁶⁶ 12 серпня 1672 р. Впис документа з цією датою є: „Feria sexta ante festum Assumptionis in Caelum Gloriosissimae Mariae Virginis proxima 1672do“, без заголовка, підпис „Michael Maskiewicz“ (Там само.— Спр. 35, арк. 265 зв.).

⁶⁷ 1667—1668 рр. Можливо частина цих документів була вписана під заголовком „Plenipotentiarium. Annus Domini 1668“, де загалом вписано 49 документів (Там само.— Спр. 33, арк. 591—625 зв.). Таке припущення ґрунтується на тому, що перед цими вписами йдуть документи за 1667—1668 рр., а після них, починаючи з аркуша 627, документи за 1669 р. Також у цій книзі є групи документів затитулованих „Plenipotenti[rum] Anni 1669“, де вписано 46 документів (Там само.— Арк. 742—777 зв.), та „Fragmenta inscriptionum ex actis cast[rensis] capit[aneatus] Cam[enecensis] Po[dol]iae sina actu et Anno reperibili“ (Там само.— Арк. 778—807).

⁶⁸ Серед переліку житомирських підчаших за цей період згадується лише Францішек Кожановський гербу Корвін (29 січня 1704 р.). Варто зазначити, що впродовж кінця XVII — початку XVIII ст. на цьому уряді одночасно згадуються по кілька осіб (Urządnicy województw kijowskiego i czernichowskiego XV—XVIII wieku. Spisy / Opracowali E. Janas i W. Kłaczewski.— Kórnik, 2002.— S. 125—127). Ще одним прикладом йменування себе одночасно з житомирським земським і кам'янецьким гродським урядом є особа Адама Деренговського (Доренговського, Деренговського), котрий 7 вересня 1700 р. позначений як житомирський чашник і кам'янецький гродський писар (*pincerna Zytomiriensis, notarius castrensis Camenecensis Podoliae*) (АЮЗР.— 1869.— Ч. V.— Т. I: Акты о городах (1432—1798).— № LVI.— С. 187).

⁶⁹ Не ідентифіковано.

⁷⁰ Не ідентифіковано.

⁷¹ Не ідентифіковано.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО

<i>Олексій Вінниченко</i>	Історичні студії Миколи Крикуна	7
---------------------------	---	---

БІБЛІОГРАФІЯ

<i>Олексій Вінниченко</i>	Бібліографія праць Миколи Крикуна за 2002—2012 роки	25
---------------------------	---	----

СТАТТІ І МАТЕРІАЛИ

<i>Grzegorz Jawor</i>	Pasterstwo na obszarach górskich Rusi Czerwonej i Małopolski od XIV do połowy XVI wieku	35
<i>Орест Заяць</i>	Еволюція престижності міського громадянства Львова в XIV—XVIII століттях	43
<i>Bożena Nowak</i>	Miasta czerwonoruskie w politycznym życiu królestwa za panowania Władysława Jagiełły	57
<i>Юрій Зазуляк</i>	„Руське право“ в Галичині XV століття: критичний огляд джерел та історіографії	63
<i>Anna Sochacki</i>	Początki sejmiku chełmskiego	79
<i>Володимир Собчук</i>	Шляхетський рід Лідихівських у XV — середині XVII століть	92
<i>Володимир Поліщук</i>	„Сейми Волинської землі“ як публічний простір регіонального судочинства (кінець XV — друга третина XVI століть)	127
<i>Олексій Вінниченко</i>	Ще раз про зізнання Софії Іванівни зі Заславських Загоровської (причинок до історії землеволодінь брацлавської шляхти XVI—XVII століть)	151
<i>Леонід Тимошенко</i>	Генеza церковних братств та початковий етап мирянського руху в Київській митрополії у	

	XVI столітті: історіографічна традиція й спроби переосмислення проблеми	174
<i>Raweł Jusiak</i>	Krag rodzinny i polityczny Mikołaja Sienickiego (1521—1581)	192
<i>Віктор Брехуненко</i>	Степовий Кордон Європи: чи існував він в уяві християнських козаків XVI — першої половини XVII століть?	203
<i>Андрій Зяць</i>	Судочинство в приватних містах Правобережної України у XVI — першій половині XVII століть	219
<i>Сергій Горін</i>	Землеволодіння луцького домініканського монастиря Внебовзяття Богородиці (до кінця 1625 р.)	244
<i>Валянцін Голубей, Аляксандр Доўнар</i>	Панцырныя баяры Беларусі ў другой палове XVI — першай палове XVII стагоддзя (на прыкладзе Азярышчанскага староства)	268
<i>Олег Купчинський</i>	Єпископські фундаційні документи Святоюрської юридики у Львові та їх королівські підтвердження	283
<i>Henryk Litwin</i>	Rody pańskie Braclawszczyzny 1569—1648. Status społeczny i majątkowy	297
<i>Леонтій Войтович</i>	Рання історія міста Миколаєва над Дністром (1570—1772)	323
<i>Ryszard Szczygieł</i>	Proces lokacyjny miast Zamościa i Tomaszowa. Podobieństwa i różnice	347
<i>Михаил Дмитриев</i>	Ещё раз о митрополите Михаиле Рагозе и Брестских соборах октября 1596 года	358
<i>Наталя Старченко</i>	Боротьба за спадок князя Андрія Курцевича-Буремського (1592—1596)	370
<i>Віталій Михайловський</i>	Доля актових книг історичного Поділля: два епізоди з 1595 і 1704 років	396
<i>Ігор Тесленко</i>	Двір князя Януша-Павла Острозького	417
<i>Оксана Вінниченко</i>	Структура та формуляр тестаментів львівських вірмен XVII — першої половини XVIII століть	449
<i>Мирон Капраль</i>	Керівництво львівського шевського цеху в XVII—XVIII століттях: цехмістри, столові, старші майстри	468
<i>Наталя Яковенко</i>	Перед викликами часу: українська шляхта і православні ієрархи напередодні та в перше десятиліття козацьких воєн (1638—1658)	482
<i>Петро Кулаковський</i>	Сеймик Волинського воєводства і сейм Речі Посполитої 1642 року	498
<i>Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski</i>	Nominacje urzędników w Rzeczypospolitej (połowa XVII—XVIII wiek)	526

<i>Олег Дух</i>	Ниткарки, свічкарки, проскурниці. Місце ремесла в жіночих монастирях Львівської та Перемишльської єпархій у XVII—XVIII століттях	540
<i>Олександр Середа</i>	Дефтер грошових видатків на утримання шведського короля Карла XII, гетьмана Івана Мазепи і кошового отамана під час їхнього перебування в Бендері у 1709 році	549
<i>Володимир Александрович</i>	Каспер Коллерд — скульптор львівський та станіславський. Нова постать із середовища німецьких митців на західноукраїнських землях 1720—1760-х років	562
<i>Володимир Пришляк</i>	Генеральна старшина за гетьмана Данила Апостола: обозний Яків Лизогуб	575
<i>Henryk Gmiterek</i>	Feliks Antoni Łoś i jego narolskie dziedzictwo	596
<i>Ігор Скочилас</i>	Соборний храм Святого Йоана Хрестителя в Кам'янці: конкатедра Львівської єпархії на Поділлі в останній чверті XVIII століття	606
<i>Леонід Зашкільняк</i>	Оскар Галецький, його концепція Центрально-Східної Європи та українська історіографія	617
<i>Валянцін Голубеї</i>	Панські маєнтак ў Беларусі XVI—XVII стагодзяў у беларускай гістарыяграфіі	631
Список ілюстрацій		640
Зміст		641